

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ / REVIEWS

Μελέτες γιά τήν Ἑλληνική γλῶσσα: Πρακτικά τῆς 2ης ἐτήσιας συνάντησης τοῦ τμήματος Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης (4-6 Μαΐου 1981), Θεσσαλονίκη 1982: Ἐκδοτικός Οἶκος ἀδελφῶν Κυριακίδη, σσ 1-393.

Σ' αὐτόν τόν τόμο, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ οὐσιαστική συμβολή στήν μελέτη τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας, δημοσιεύονται οἱ ἀνακοινώσεις τῆς 2ας συναντήσεως τοῦ τμήματος Γλωσσολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (4-6 Μαΐου 1981). Ἀντικείμενο τοῦ μεγαλύτερου ἀριθμοῦ τῶν ἀνακοινώσεων αὐτῶν ἀποτελεῖ ἡ ἐξέταση ὀρισμένων προβλημάτων τῆς ἑλληνικῆς — ΝΕ, διαλέκτων, παιδικῆς γλῶσσας, κλπ. — στοὺς διάφορους τομεῖς τῆς γραμματικῆς (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό, λεξικό), πρᾶγμα πού ὑπῆρξε καί τὸ κυριώτερο ἀντικείμενο τῆς συναντήσεως. Περιλαμβάνονται ὥστόσο καί συμβολές σέ ἄλλους χώρους τῆς γλωσσολογίας (θεωρία γλῶσσας, λογοτεχνική κριτική). Θά πρέπει νά σημειωθῇ ὅτι τὸ θεωρητικό πλαίσιο στό ὁποῖο κινήθηκαν οἱ διάφοροι συγγραφεῖς καί, κατὰ συνέπεια, οἱ χρησιμοποιηθεῖσες μέθοδοι ἀναλύσεως ποικίλλουν (παραδοσιακή, στρουκτουραλιστική, γενετική-μετασχηματιστική)· τὸ γεγονός αὐτὸ ὑπῆρξε ἕνας ἐπὶ πλέον λόγος πού συνετέλεσε νά προκαλοῦνται πολὺ ἐνδιαφέρουσες καί ἐποικοδομητικὲς συζητήσεις μετὰ

ἀπὸ κάθε ἀνακοίνωση. Δυστυχῶς σ' αὐτόν τόν τόμο περιλαμβάνονται μόνον οἱ ἀνακοινώσεις χωρὶς τίς παρατηρήσεις, τὰ σχόλια καί τὴν κριτικὴ πού ἀκολούθησαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο θά εἶχε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τὸν ἀναγνώστη πού δὲν ἔλαβε μέρος στήν συνάντηση.

Τὸ βιβλίο διαιρεῖται στὰ ἐξῆς δύο μέρη, μὲ βάση τὸ περιεχόμενο τῶν ἀνακοινώσεων: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ» (σσ. 1-289) καί «ἌΛΛΑ ΘΕΜΑΤΑ» (σσ. 293-393).

Ἔρχομαι τώρα στήν παρουσίαση τῶν διαφόρων ἄρθρων κατὰ τὴν σειρά πού δημοσιεύονται:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. Μ. Σετάτος, «Παρατηρήσεις στον τονισμό της Κοινῆς Νεοελληνικῆς» (σσ. 1-16). Ἡ ἀνακοίνωση αὐτὴ περιλαμβάνει μερικὲς πολὺ ἀξιόλογες παρατηρήσεις σέ προβλήματα τονισμοῦ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς πού ἔχουν ὁμως, κατὰ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα, «αποσπασματικό καί προγραμματικό» χαρακτῆρα. Συγκεκριμένα οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς ἀφοροῦν 1) στήν κλίμακα τονισμοῦ (ἄτονες, ἡμίτονες, τονισμένες καί ὑπερτονισμένες λέξεις) 2) στὶς ἄτονες λέξεις 3) στήν ἐξασθένηση καί ἀπώλεια τοῦ τόνου (ἀπὸ τὴν παράταξη στήν σύνθεση, ἐγκλιτικά φαινόμενα, τροποποίηση τόνου στό περιβάλλον ἐμφατικοῦ τόνου, ἐξασθένηση σέ φρασεολογικὲς ἐνότητες, ἐπαναλήψεις ἐκφωνημάτων κλπ.) 4) στὶς ἀντιθέσεις τονισμοῦ 5) στὸν διπλὸ τονισμό (ἐγκλιση, σημασιολογικὴ διάκριση, ἐμφατικὴ

διάκριση κλπ.) 6) στην συσχέτιση με άλλα προσωδιακά φαινόμενα (όριακοι τονισμοί, παύσεις, μακρότητα / βραχύτητα φωνημάτων, άδιαφορία, ψιθυριστή όμιλία, συλλαβισμός). Ἡ έρευνα τῶν τονικῶν φαινομένων τῆς ΚΝΕ, ὅπως πολὺ σωστὰ διαπιστώνεται ἀπὸ τὸν Σετάτο, «μπορεῖ τελικὰ νὰ δεῖξει ὅτι ἡ τεράστια ποικιλία επιτονίσεων βασίζεται, σε μεγάλο ποσοστό, σε λίγους σχετικὰ κανόνες» (σ. 16).

2. Ν. Α. Κατσάνης, «*Διαλεκτικά II: Ἡ εξέλιξη τῆς φωνολογικῆς ἀντίθεσης /λ:/λλ/ στὸ ἰδιώμα Δρυμοῦ-Μελισσοχωρίου καὶ στὰ περιφερειακὰ ἰδιώματα τῆς Ἑλληνικῆς*», (σσ. 17-50). Ἡ ἀνακοίνωση αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα συμβολὴ στὴν φωνολογία τῶν ΝΕ διαλέκτων. Συγκεκριμένα ἀναφέρεται ἡ μεταβολὴ τοῦ /λ/¹ στὴν ἀρχὴ (π.χ. μάχανυ = λάχανο), σὲ μεσοφωνηεντικὴ θέση (φυό = φιλω, καμάθ = καλάθι) καὶ σὲ ὀρισμένα συμπλέγματα (αχυάδ = ἀχλάδι) στὸ ἰδιώμα Δρυμοῦ-Μελισσοχωρίου (18 χιλιόμε. ΒΔ τῆς Θεσσαλονίκης), καθὼς καὶ στὶς λεγόμενες «περιφερειακὲς διαλέκτους» (Μ. Ἀσία, Κρήτη, Ἀνατ. Θράκη, Τσακωνιά, κλπ.). Καθορίζεται, κατ' ἀρχὴν, συστηματικὰ ἢ συμπεριφορὰ τοῦ /λ/ στὰ διάφορα φωνητικὰ περιβάλλοντα σὲ ὅλα τὰ παραπάνω ἰδιώματα, ἐπιχειρεῖται δὲ στὴν συνέχεια ἡ ἐρμηνεία τῶν διαφορῶν μεταβολῶν — «μετασχηματισμῶν», κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ συγγραφέα — καὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ /λ/ ὡς συνέπεια τῆς ἀπλοποιήσεως τῶν διπλῶν στὴν Ἑλληνικὴ· καθορίζεται, ἐπὶ πλέον, πολὺ συστηματικὰ ἢ «πορεία τῆς ἀντίθεσης /λ:/λλ/ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα στὰ παραπάνω ἰδιώματα» (σ. 40). Τὰ φαινόμενα αὐτὰ ὑποδηλώνουν, κατὰ τὸν Κατσάνη «τὴν προσπάθεια τῆς γλώσσας νὰ λύσει τὸ πρόβλημα τῆς ἀντίθεσης /λ:/λλ/, μετὰ

τὴν ἀπλοποίηση τῶν διπλῶν, μετὰ τὸν μετασχηματισμὸ τοῦ /λ/ σὲ υ ἢ σὲ ἄλλα φωνήματα ἢ καὶ μετὰ ἄλλους τρόπους, π.χ. λλ = λν, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ γίνουν ἀντικείμενο ἰδιαίτερης ἔρευνας γιὰ κάθε περιοχὴ καὶ ἰδιώμα ὥστε νὰ διαφανοῦν οἱ γενικότερες τάσεις τῆς γλώσσας στὸ πρόβλημα τῆς ἀπλοποιήσεως τῶν διπλῶν συμφώνων» (σ. 45). Ἡ προτεινόμενη ἀνάλυση ἐνισχύεται ἀπὸ παράλληλες ἐξελίξεις τοῦ /λ/ στὰ ρομανικὰ ἰδιώματα τῆς Δύσης καὶ τῆς Βαλκανικῆς (Ἀνατολικὴ Λατινικὴ), π.χ. τὴν Κουτσοβλαχικὴ.

3. Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντοῦ, «*Τὰ μέσα ρήματα τῆς ΝΕ: μερικὲς προκαταρκτικὲς παρατηρήσεις στὸ σύστημα τῶν διαθέσεων*» (σσ. 51-78). Στόχος τῆς ἀνακοίνωσης αὐτῆς εἶναι ἡ ἐξέταση τῶν μέσων ρημάτων τῆς ΝΕ καθὼς καὶ ἡ ἐπισήμανση ὀρισμένων κριτηρίων μετὰ τὰ ὅποια εἶναι δυνατὸν νὰ διαφοροποιηθοῦν, γενικὰ, τὰ ρήματα ὡς πρὸς τὴν διάθεση. Τὰ συμπεράσματα ποὺ προκύπτουν ἔπειτα ἀπὸ μιὰ συγχρονικὴ ἐξέταση τῶν λεγομένων μέσων ρημάτων τῆς παραδοσιακῆς γραμματικῆς (αὐτοπαθῆ, διάμεσα, περιποιητικὰ, ἀλληλοπαθῆ, κλπ.) εἶναι δυνατὸν νὰ συνοψιστοῦν στὰ ἑξῆς: (α) τὰ μέσα ρήματα τῆς ΝΕ, ἐξεταζόμενα συγχρονικὰ, δὲν ἀποτελοῦν ἰδιαίτερη κατηγορία, ἀλλὰ παρουσιάζουν μερικὴ ἐπικάλυψη μετὰ τὰ ἐνεργητικὰ καὶ τὰ παθητικὰ (β) ἡ ἔννοια τοῦ «προσωπικοῦ ἐνδιαφέροντος» ποὺ ἔχει ἡ ἐνέργεια γιὰ τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο (π.χ. *πλένομαι, ντύνομαι*) δὲν συνιστᾶ ἕνα διαφοροποιητικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ συνόλου τῶν ρημάτων αὐτῶν (πρβλ. *μεταχειρίζομαι, πετάχτηκα*) (γ) ἡ διττὴ λειτουργία τῶν μέσων ρημάτων (ἐνεργητικὴ-παθητικὴ) μπορεῖ νὰ ὀριστῆ καλύτερα ὡς διττὸς τρόπος θεωρήσεως τῆς κατευθύνσεως τῆς ἐνεργείας (ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ

1. Χρησιμοποιῶ τὸν δικὸ του συμβολισμὸ πρὸς ἀποφυγὴ συγχύσεως.

δράστου — από την πλευρά του δέκτου) που ρυθμίζεται, σε τελευταία ανάλυση, από τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά του ρήματος (δ) επισημαίνεται, τέλος, ως πιθανότητα ή δυνατότητα χρησιμοποίησης της κατευθύνσεως της ενέργειας ως κριτηρίου διαφοροποίησης των ρημάτων και των άλλων διαθέσεων.

4. Μ. Σταύρου-Σηφάκη, «Μεριστικές και ψευδομεριστικές ονομαστικές φράσεις στη Νέα Έλληνική» (σσ. 79-111). Η ανακοίνωση αυτή της Σηφάκη-Σταύρου αποτελεί, καθόσον γνωρίζω, την πρώτη συστηματική προσπάθεια εξετάσεως της δομής της ΟΦ της ΝΕ, στα πλαίσια της συντάξεως του Χ-τονουμένου (X-bar syntax). Στόχος της είναι η εξέταση δομών της ΟΦ «που με μια πρώτη ματιά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν όμοιες ή και παρόμοιες» και ο καθορισμός των κριτηρίων της διαφοροποίησής τους. Συγκεκριμένα πρόκειται για δομές του τύπου Α (μεριστικές), όπως τις ονομάζει, π.χ. *μια ομάδα από τους φοιτητές, ένας αριθμός από τους άπεργούς*, κλπ. και του τύπου Β (δομή ονομαστικού συμπληρώματος), π.χ. *(μια) ομάδα από φοιτητές, (ένα) πλήθος από τουρίστες*. Επί πλέον εξετάζονται παραδείγματα του τύπου Γ (ψευδομεριστικές), όπως *ένα πλήθος φοιτητές, ένα μπουκέτο υάκινθοι* τα οποία αντιδιαστέλλονται εν μέρει, κατ' αυτήν από την ομάδα Β. Έπατα από συστηματική και μεθοδική εξέταση των συντακτικών ιδιοτήτων και των τριών σχημάτων, ειδικότερα ως προς τους προσδιορισμούς και τα συμπληρώματα, καταλήγει στα εξής ενδιαφέροντα για την καθόλου μελέτη της δομής της ΟΦ συμπε-

ράσματα: «ή μεριστική λεγόμενη δομή αφορά συμπληρώματα του τρις τονουμένου ονόματος (συνήθως όριστική εμπρόθετη φράση, σπάνια όριστική γενική) και έτσι είναι κατασκευη διαφορετική από αυτή που παρουσιάζουν φράσεις με συμπλήρωμα — όχι απαραίτητα όριστικό — του τονουμένου ονόματος» (σ. 104). Τέλος, οι «ιδιόρρυθμες» φράσεις της κατηγορίας Γ (λέγονται συνήθως «παράθεση») είναι διαφορούμενες, δηλαδή έχουν δυο διαφορετικές δομές στο συντακτικό επίπεδο (την ψευδομεριστική και την δομή ονομαστικού συμπληρώματος) και δυο αντίστοιχες ερμηνείες στο σημασιολογικό.

5. Α.Φ. Χρηστίδη, «ότι/πως-που: επιλογή δεικτών συμπληρωμάτων στα Νέα Ελληνικά» (σσ. 113-177). Στόχος της ανακοίνωσης αυτής αποτελεί η «συστηματική διερεύνηση των όρων που προσδιορίζουν την κατανομή των συνδέσμων *ότι/πως-* και *που* στις συμπληρωματικές προτάσεις της νέας ελληνικής» (σ. 114). Εκτίθενται, εν πρώτοις, οι κυριότερες απόψεις που έχουν διατυπωθή σχετικά με το θέμα, προτείνεται, στην συνέχεια, μια «περιγραφικά και ερμηνευτικά επαρκέστερη ανάλυση» και επισημαίνεται η σημασία της στην καθόλου μελέτη των συμπληρωματικών προτάσεων. Το γενικότερο πρόβλημα των συμπληρωματικών προτάσεων και ειδικότερα των συμπληρωματικών μορίων που χρησιμοποιούνται έχει και παλαιότερα απασχολήσει τον Χρηστίδη²· κατά συνέπεια, η παρούσα ανάλυση και τα συμπεράσματά της αποτελούν καρπό συστηματικής και μακροχρόνιας εξετάσεως του όλου θέματος. Η μελέτη διαιρείται σε

2. Christidis, A.-P. 1972. *On relative and complement clauses*. Άδην. διατρ. για τὸ diploma in General Linguistics, Cambridge Univ. Ἐπίσης: Philippaki-Warbuton, I.-Χρηστίδης, Α.-Φ. 1980. Ὑ-

ποτακτικὰ μόρια τῆς νέας ἐλληνικῆς. Ἀνακοίνωση στὴν 1η Συνάντηση τοῦ Τμήματος Γλωσσολογίας Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος εξετάζεται κατ' αρχήν, η κατανομή των συνδέσμων *δτι/πώς* και *πού* με βασικό κριτήριο την έννοια «προϋπόθεση της αλήθειας», όπως όμως ορίζεται από τους Kiparsky (1970). Κατά την άποψη αυτή «η συντακτική αντίθεση *που-ότι/πως* εκφράζει τη σημασιολογική αντίθεση *προϋπόθεση αλήθειας* — *μη προϋπόθεση αλήθειας* (της συμπληρωματικής πρότασης)» (σ. 116). Έπισημαίνονται στην συνέχεια τα προβλήματα τα οποία συνεπάγεται μια τέτοια ανάλυση, όπως, π.χ., η ύπαρξη γεγονοτικών ρημάτων που συντάσσονται και με τους τρεις συνδέσμους, ή γεγονοτικών ρημάτων που συντάσσονται με τα *δτι/πώς* όχι όμως και με το *άναμενόμενο πού*, κλπ. Η *άνεπάρκεια* της παραμέτρου «προϋπόθεση της αλήθειας» — όπως έχει ορισθεί — ως κριτηρίου κατανομής των συνδέσμων *ένισχύεται* από *ανάλογα* προβλήματα που *ανακύπτουν* σε γλώσσες όπως η *σερβοκροατική* και η *ιαπωνική*, που διαφοροποιούν τις συμπληρωματικές με την χρησιμοποίηση διαφορετικών συνδέσμων. Στο δεύτερο μέρος εξετάζονται συστηματικά και λεπτομερειακά τα δεδομένα της NE, *έπισημαίνεται* δέ ότι οι σύνδεσμοι *δτι/πώς* *έπιλέγονται* «όταν το κύριο ρήμα *εστιάζεται* γνωστικά *άπέναντι* σ' αυτό στο οποίο αναφέρεται το συμπλήρωμα, «*σχολιάζει*» την αλήθεια της συμπληρωματικής πρότασης» (σ. 146). Αντιθέτως, κατ' αυτόν, ο σύνδεσμος *πού* *έπιλέγεται* όταν αυτό στο οποίο αναφέρεται *δέν* *άντιμετωπίζεται* «γνωστικά», μ' άλλα λόγια όταν *δέν* *τίθεται* το θέμα *αλήθεια* της συμπληρωματικής».

Η ανάλυση που προηγήθηκε καθώς και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε *έπιτρέπουν* στον Χρηστίδη να *έπανασυνδέσει* την κατανομή των συνδέσμων *δτι/πώς* και *πού* με την έννοια «προϋπόθεση της αλήθειας», *πάνω* όμως σε μια καινούργια βάση, *πράγμα* το οποίο *έπιχειρεί* με πολύ

πειστικό τρόπο στο τρίτο μέρος της μελέτης αυτής. Έν *άντιθέσει* με τους Kiparsky για τους οποίους η έννοια «προϋπόθεση της αλήθειας» είναι καθαρά λογική και κατά συνέπεια σταθερά (έξου και το *άδιέξοδο* ως προς την κατανομή των συνδέσμων), ο Χρηστίδης *ύιοθετεί* μια πραγματολογική αντίληψη της έννοιας του *δρου*, *συνάρτηση* της «γνωστικής/μη γνωστικής» *στάσης* *άπέναντι* στο συμπλήρωμα. Η *προτεινομένη* ανάλυση και η νέα *θεώρηση* του *δρου* «προϋπόθεση της αλήθειας» *δέν* *άνταποκρίνονται* *μόνον* σε μια *έπαρκέστερη* περιγραφή της κατανομής των NE *δτι/πώς* και *πού*. Παρουσιάζουν, *έπι* πλέον, *ίδιαίτερο* *ένδιαφέρον* για την καθόλου *θεωρία* των συμπληρωματικών προτάσεων, όπως *προκύπτει* από τις *άποσπασματικές παρατηρήσεις* του συγγραφέα στις *άντίστοιχες* προτάσεις της *Άγγλικής*, *άξίζει* δέ να γίνη *συστηματική* *διερεύνηση* των προτάσεων αυτών με βάση την *προταθείσα* *ύπόθεση*.

6. E. Φιλίππη-*Warburton*, «*Καθολικοί περιορισμοί και νεοελληνική σύνταξη*» (σ. 179-212). Στόχος της πολύ *ένδιαφέρουσας* αυτής *άνακοινώσεως* είναι η *έξταση* *ένος* από τους *καθολικούς* *περιορισμούς* του N. Chomsky που *άφορούν* στην *λειτουργία* των *μετασχηματιστικών κανόνων* σε *σχέση* με τα *δεδομένα* της NE. Συγκεκριμένα *έξετάζεται* ο *περιορισμός* της «*παρεμφατικής πρότασης*» (Tensed-S Constraint), όπως *διατυπώθηκε* για πρώτη φορά (Chomsky, 1973), καθώς και οι *μετέπειτα* *άναθεωρήσεις* του που *άναφέρονται* στην *βιβλιογραφία* ως «*Περιορισμός της Προτασικής Νησίδας*» (Propositional-Island Constraint, Chomsky, 1976) και «*Περιορισμός της Όνομαστικής Νησίδας*» (Nominative Island Constraint, Chomsky, 1980). Κατά τον *περιορισμό* αυτόν, σε *πολύ* γενικές γραμμές, οι *παρεμφατικές* *προτάσεις* *θεωρούνται* *νησίδες*. Σε *δομή*, δηλ., του τύπου

X...[a...Y...] αποκλείεται ή σύνδεση αναφορᾶς μεταξύ ἑνός στοιχείου αναφορᾶς Y με κάποιο ἄλλο στοιχείο X ἂν τὸ Y ἀπαντᾷ σὲ παρεμφατική πρόταση.

Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ σύντομη ἀναδρομὴ στὸ γενικώτερο πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως καθολικῶν γλωσσικῶν χαρακτηριστικῶν ἐπιχειρεῖται ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ἀνωτέρω περιορισμοῦ — καὶ στὶς τρεῖς μορφές μετὰ τίς ὁποῖες ἐμφανίζεται στὴν βιβλιογραφία — μετὰ δεδομένα τῆς NE. Σκοπὸς τῆς ἀντιπαράθεσος αὐτῆς εἶναι νὰ δειχθῆ κατὰ πόσον περιορισμοὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ «βρίσκουν ὑποστήριξη ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἑλληνικῆς» (σ. 183). Ἔτσι, κατὰ τὴν συγγραφέα, «ἂν μὲν γίνεαι φανερό ὅτι ἐφαρμόζονται στὶς ἀνάλογες περιπτώσεις τῆς ἑλληνικῆς, τότε ἡ καθολικότητά τους δὲν ἔχει βέβαια ἀποδειχθεῖ ἀλλὰ ἔχει τουλάχιστον ἐνισχυθεῖ ἀπὸ μιὰ ἀκόμη γλώσσα. Ἄν ὁμως οἱ προβλέψεις τῶν περιορισμῶν δὲν ἐπαληθεύονται μέσα στὰ νέα ἑλληνικά (NE), τότε μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ καθολικότητά τους εἶναι ἀμφίβολη». Τὰ δεδομένα πού ἐξετάζονται προκύπτουν κυρίως ἀπὸ τὴν λειτουργία τοῦ κανόνα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ὑποκειμένου τῆς δευτερεύουσας συμπληρωματικῆς σὲ θέση ἀντικειμένου τῆς κυρίας (π.χ. *περιμένουν τὸ Γιάννη νὰ φύγει, ξέρον τὸ Γιάννη πὼς λέει ψέματα*). Ἀπὸ τὴν ἀντιπαράθεση αὐτὴ συνάγεται ὅτι ὁ κανόνας αὐτὸς τῆς ἀνυψώσεως βρίσκεται σὲ σύγκρουση μετὰ τὸν περιορισμὸ τῆς παρεμφατικῆς προτάσεως καὶ τίς μετέπειτα διατυπώσεις του, δημιουργώντας, ἔτσι, ἀδιέξοδο ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴ

τῆς καθολικότητος τοῦ ἀνωτέρω περιορισμοῦ. Σημειωτέον ὅτι ὁ κανόνας αὐτός, ὅπως ἔχει ἤδη δειχθῆ καὶ σὲ προηγούμενο ἄρθρο τῆς Φιλιππάκη-Warburton³, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέταση πού ἐπιχειρεῖται ἐδῶ ἀποτελεῖ «ἀποδεχτὸ μετασχηματιστικὸ κανόνα» τῆς NE.

Ὁ κανόνας τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ὑποκειμένου τῆς συμπληρωματικῆς συσχετίζεται, στὴν συνέχεια, μετὰ τὸν κανόνα τῆς μετακινήσεως τοῦ ἀντικειμένου σὲ θέση ὑποκειμένου (Joseph, 1980) ὁ ὁποῖος ἀντιτίθεται καὶ αὐτὸς στὸν ἀνωτέρω περιορισμὸ. Ἐπισημαίνονται ἐπίσης, πολὺ πειστικὰ κατὰ τὴν ἐκτίμησή μου, δύο βασικὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ στὴν λειτουργία τῶν δύο αὐτῶν κανόνων: πρόκειται γιὰ τὴν παρουσία ἑνὸς ἐλαχίστου, «μαρκαρίσματος» τοῦ μετακινήθεντος στοιχείου, ὁρατοῦ «στὴ συμφωνία σὲ πρόσωπο καὶ ἀριθμὸ τοῦ ρήματος μετὰ τὸ ἀνυψωμένο ὑποκείμενο, ἢ στὴν ἀντικειμενικὴ κλιτικὴ ἀντωνυμία πού ἀφήνει πίσω τῆς ἢ Ἐνυψώση τοῦ ἀντικειμένου» (σ. 208). Σημειωτέον ὅτι ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἰχνῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν μετακίνηση στοιχείου ἔξω ἀπὸ τὴν παρεμφατικὴ πρόταση.

Τὰ συμπεράσματα στα ὁποῖα καταλήγει ἡ Φιλιππάκη-Warburton δὲν ἀφοροῦν μόνον στα δεδομένα τῆς NE: τόσο ἡ ἀνάλυσή της ὅσο καὶ οἱ γενικώτερες διαπιστώσεις της ἔχουν θεωρητικὲς προεκτάσεις πού ἀφοροῦν στὴν ἔννοια καὶ τὴν διατύπωση τοῦ ὑπὸ ἐξέταση περιορισμοῦ. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅτι ἐνῶ τὰ δε-

3. Φιλιππάκη-Warburton, E. 1978, «Ὁ μετασχηματιστικὸς κανόνας τῆς Ἐνυψώσεως στα Νέα Ἑλληνικά». *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 18, 491-526. Σημειωτέον ὅτι μετὰ τὰ ἐπιχειρήματα πού ἀναφέρονται στὸ ἄρθρο αὐτὸ ὄχι μόνον τεκ-

μηριώνεται ἡ ὑπαρξὴ κανόνα ἀνυψώσεως τοῦ ὑποκειμένου γιὰ μιὰ κατηγορία ρημάτων, ἀλλὰ καταβάλλεται, ἐπὶ πλέον, ἡ προσπάθεια μιᾶς γενικώτερης ἐρμηνείας τῆς λειτουργικότητος τοῦ ἀνωτέρω κανόνα.

δομένα της ΝΕ άντικρούουν και τις τρεις διατυπώσεις του άνωτέρου περιορισμού ή καθολικότητα της έννοιας της «νησίδας» όχι μόνον δέν άποκρούεται, αλλά προβάλλεται έντονότερα, διατυπώνει την άποψη ότι ο καθολικός αυτός περιορισμός θα μπορούσε νά διατυπωθῆ με βάση την ίδια την έννοια της «νησίδας». Μιά τέτοια διατύπωση θα σήμαινε, σε τελευταία ανάλυση, ότι άπαγορεύεται καθολικά όχι ή μετακίνηση, αλλά «ή άπώλεια ενός δρου» σε παρεμφατικές προτάσεις.

7. Α. Άναστασιάδη-Συμεωνίδη, «Ένα είδος συνταγματικής μονάδας στα Νέα Έλληνικά», (σσ. 213-227). Στην ανακοίνωση αυτή, ή όποία άνήκει στον χώρο της σύγχρονης λεξικογραφίας, εξετάζεται συστηματικά ένα είδος συνταγματικής μονάδας της ΝΕ και συγκεκριμένα ο συνδυασμός ΕΠΙΘΕΤΟ+ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ. Έπειτα από μία πολύ κατατοπιστική είσαγωγή ή όποία έχει ως στόχο νά παρουσιάσει τά πλαίσια του προβλήματος, κυρίως δέ νά προσδιορίσει την έννοια 'συνταγματική μονάδα' καθώς και τά βασικά της χαρακτηριστικά, ή συγγραφεύς εξετάζει τό είδος της συνταγματικής μονάδας που θα την άπασχολήσει, τόν συνδυασμό δηλ. ΕΠΙΘ.+ΟΥΣ. (π.χ. παραδείγματα όπως πολιτικός μηχανικός, νευρικό σύστημα, άτομική βόμβα, σχολικό λεωφορείο κλπ.).

Έπιχειρείται, έν πρώτοις, ή ανάλυση τών επιθέτων που συνιστούν μαζί με τό ουσιαστικό συνταγματική μονάδα (ψευδοεπίθετα), προσδιορίζονται δέ τά κυριότερα χαρακτηριστικά με τά όποια διακρίνονται από τά ποιοτικά επίθετα (π.χ. δέν χρησιμοποιούνται ως κατηγορούμενα, δέν επιδέχονται διαβαθμίσεις, δέν συμπλέκονται με ποιοτικά επίθετα, κλπ.). Στην συνέχεια, εξετάζονται τά κοινά μορφολογικά γνωρίσματα τών ψευδοεπιθέτων έναντι τών ποιοτικών επιθέτων (π.χ. ή άρνηση πραγματώνεται με τό μή, σε ύψηλο ποσοστό σχηματίζονται με την παραγωγική

κατάληξη -ικός/-ικος, κλπ.).

Ένα τρίτο πρόβλημα με τό όποιο άπασχολείται ή Άναστασιάδη-Συμεωνίδη είναι παραγωγή τών ψευδοεπιθέτων. Άκολουθώντας σε γενικές γραμμές την άποψη της Levi (διατυπώθηκε στα πλαίσια της γενετικής σημασιολογίας) κατά την όποία τά ψευδοεπίθετα παράγονται με μετασχηματισμό από τά όνοματικά συντάγματα, καθορίζει τις συντακτικές διαδικασίες με τις όποιες παράγονται οι συνταγματικές αυτές μονάδες (όνοματοποίηση και άπάλειψη του κατηγορήματος), καθώς και τόν τρόπο με τόν όποιο λειτουργούν. Άναφέρονται, τέλος, μερικοί από τούς λόγους οι όποιοι, κατά την συγγραφέα, συντελούν στην αύξημένη χρήση αυτών τών συνταγματικών μονάδων, όπως είναι ή ταχύτητα μεταδόσεως του μηνύματος, ή έλλειψη σοβαρής άπώλειας πληροφόρησης, ή ή μεγάλη ταξινομική τους δύναμη.

8. Χ.Π. Συμεωνίδης, «Η έρμηνεία της όνομασίας πολιτικός στίχος», (σσ. 229-243). Στόχος της ανακοινώσεως αυτής άποτελεί ή έρμηνεία της όνομασίας «πολιτικός στίχος» του μετέπειτα νεοελληνικού δεκαπεντασυλλάβου. Έξετάζονται, κατ' άρχήν, συνοπτικά (α) οι κυριότερες γνώμες που διατυπώθηκαν για την προέλευση του «πολιτικού στίχου» και (β) οι έρμηνείες που έχουν δοθῆ στην λέξη «πολιτικός». Προτείνεται, στην συνέχεια, νέα έρμηνεία του δρου με βάση την γλώσσα του Ήσυχίου «μεσονύκτιον· ποιητικόν, ού πολιτικόν», (πρβλ. Φρύνιχο, σ. 126, έκδ. Rutherford Λονδίνο 1881 κατά την παραπομπή του συγγραφέα), όπου ή σημασία «πεζός» που έχει έδω ό δρος — σε αντίθεση με τό ποιητικός — είναι προφανής. Η έρμηνεία αυτή ένισχύεται, κατά τόν Συμεωνίδη, από την έργασία του Heisenberg — στην όποία αναφέρεται στις σσ. 236-239 — ό όποιος είχε ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, ξεκινώντας από τό ίδιο

χωρίο του Φρυνίχου. Έτσι, σε τελευταία ανάλυση, ως σκοπός της ανακοίνωσης αυτής δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί η παρουσίαση και τεκμηρίωση μιας νέας έρμηνείας του δρου, αλλά η προσπάθεια του συγγραφέα να επιστήση την προσοχή των ειδικών έρευνητών του ζητήματος του πολιτικού στίχου στην σχετική εργασία του Heisenberg «ώστε να θεωρηθεί τουλάχιστον το πρόβλημα της ονομασίας του πολιτικού στίχου ως επαρκώς έρμηνευμένο» (σ. 236-37).

9. Θ. Παυλίδου, «Προσλεκτικοί ενδείκτες στα Ελληνικά» (σσ. 245-268). Η πολύ ενδιαφέρουσα αυτή ανακοίνωση που σε γενικές γραμμές ανήκει στον χώρο της θεωρίας των γλωσσικών πράξεων (speech acts), αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια έρευνας των προσλεκτικών ενδεικτών στα Έλληνικά (illocutionary indicators): συγκεκριμένα πρόκειται για την εξέταση των επιτελεστικών ρημάτων (π.χ. *άκυρώνω*, *βεβαιώνω*, *γνωστοποιώ*, *δανείζω*, *ισχυρίζομαι*, *φανερώνω* κλπ.) τα όποια προσφέρονται καλύτερα για μια πρώτη προσέγγιση στο πολύπλευρο θέμα της εξέτασης των προσλεκτικών ενδεικτών, κατά την εκτίμηση της συγγραφής. Έπειτα από μια πολύ κατατοπιστική εισαγωγή που περιλαμβάνει την ανάλυση βασικών έννοιών της θεωρίας στην οποία κινείται καθώς και όρισμένες γενικές παρατηρήσεις στους προσλεκτικούς ενδείκτες, επιχειρείται η συστηματική εξέταση των επιτελεστικών ρημάτων της ΝΕ, βάσει ενός καταλόγου 250 ρημάτων που έχει συνταχθεί από την ίδια. Η κατάταξη των επιτελεστικών ρημάτων που ακολουθεί στηρίζεται στα βασικά είδη των γλωσσικών πράξεων (Α αντιπροσωπευτικές, Β κατευθυντικές,

Γ δεσμευτικές, Δ έκφραστικές, Ε διακηρυκτικές): γίνονται, στην συνέχεια, όρισμένες πολύ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις ως προς την σύνταξη των επιτελεστικών ρημάτων στην ΝΕ, σε σχέση κυρίως με την χρησιμοποίηση των συμπληρωματικών στοιχείων (complementizers) *οτι*, *πως*, *πού*, *νά*. Αναφέρονται, τέλος, όρισμένες γενικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα που προέκυψαν από την εξέταση των επιτελεστικών ρημάτων, προβληματικές περιπτώσεις, καθώς και οί πιθανές δυνατότητες της διερευνήσεώς τους.

10. Δ. Κατή, «Η κατάκτηση του νεοελληνικού ρήματος από το παιδί», (σσ. 269-289). Η ανακοίνωση αυτή που ανήκει στον χώρο της ψυχολογίας και συγκεκριμένα στην γλωσσική κατάκτηση, αποτελεί μια ενδιαφέρουσα και μεθοδική προσέγγιση στο επίπεδο της μορφολογίας του νεοελληνικού ρήματος στην παιδική γλώσσα. Τα συμπεράσματα της μελέτης αυτής έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την έρευνα έφ' όσον η κατάκτηση της μορφολογίας του ρηματικού συστήματος της ΝΕ έχει ελάχιστα μελετηθεί⁴. Στην εξέταση περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

(α) επισήμανση όρισμένων βασικών χαρακτηριστικών του ΝΕ ρήματος, σε σχέση με ρηματικά συστήματα άλλων γλωσσών (π.χ. Άγγλικής, Έβραϊκής), όπως ή μορφολογική πολυπλοκότητα ή η μικρότερη διαφάνεια των μορφολογικών διαδικασιών.

(β) παράθεση των μορφολογικών στοιχείων (οί τύποι που παράγουν τα παιδιά, τα μορφολογικά λάθη). Συγκεκριμένα εξετάζονται προβλήματα όπως ή δήλωση του χρόνου, ή δήλωση του ΠΕ, προβλήματα

4. Βλ. ακόμη Stephany, U. 1981, "Verbal grammar in Modern Greek early child language", στο *Child language: An Interna-*

tional perspective, των Ph. S. Dale-D. Ingram (έκδ.), σσ. 45-57. Baltimore: Univ. Park Press.

μέ το ρηματικό θέμα, συζυγίες, κλπ.

(γ) αναφέρονται, τέλος, οι κυριώτερες επιπτώσεις που έχει ή μελέτη της μορφολογίας του ρήματος της NE (συστήματος κατ' έξοχην συνθέτου) στην καθόλου εξέταση της κατακτίσεως της μορφολογίας, καθώς και στην αξιολόγηση προηγούμενων υποθέσεων σχετικά με τον τρόπο και τα στάδια κατακτίσεως αντίστοιχων μορφολογικών δομών.

ΑΛΛΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. *M. Machmoudian*, «Όμοιότητες και διαφορές μεταξύ των γλωσσολογικών θεωριών» (σσ. 293-324). Ή πολύ ενδιαφέρουσα αυτή ανακοίνωση του Machmoudian αναφέρεται στον χώρο της θεωρίας της γλωσσολογίας. Συγκεκριμένα επισημαίνονται τα κοινά χαρακτηριστικά που υπάρχουν στις διάφορες γλωσσολογικές θεωρίες καθώς και τα χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν. Σκοπός της εξέτασής α αυτής είναι η παρουσίαση αφενός μεν αυτού που αποτελεί κτήμα της γλωσσολογίας, αφετέρου δε των διαφορών κατευθύνσεων που ακολουθούν οι έρευνες «για να λύσουν τα προβλήματα που εκκρεμούν». (σ. 296).

2. *M. Machmoudian*, «Υπόθεση και επαλήθευση στη Γλωσσολογία: πορίσματα μιάς πειραματικής έρευνας που έγινε στη Λωζάνη», (σσ. 325-365). Με την δεύτερη αυτή ανακοίνωση του Machmoudian επιδιώκεται η εξέταση των περιορισμών στους οποίους υπόκειται ή γλωσσική δομή (π.χ. δριο της ταξινόμησης, ιεραρχία συνδυαστικών χαρακτηριστικών κατά βαθμό γενικότητας) καθώς και των τρόπων που χρησιμοποιούμε για να τους ανακαλύψουμε. Ή θεωρητική υπόθεση για τον «δομημένο χαρακτήρα της ποικιλίας μέσα στα γλωσσικά συστήματα και για τον παραλληλισμό μεταξύ άτομικής και κοινωνικής διάστασης» (σ. 348) αντιπαρά τίθεται με τα εμπειρικά φαινόμενα· πρόκειται συγκεκριμένα για τα συμπεράσματα

που προέκυψαν από τρεις έρευνες στον χώρο της γαλλικής (έπιθετικός προσδιορισμός, πολυαντωνυμικές κατασκευές, φωνολογικές αντιθέσεις), τα όποια και εκτίθενται συνοπτικά. Αναφέρονται, τέλος, όρισμένα «έκκρεμή προβλήματα» από τον χώρο της συντάξεως.

3. *Τζ. Πολίτη*, «Ίκανότητα και επίτευση: μιá προβληματική σχέση στη σύγχρονη λογοτεχνία», (σ. 367-393). Οί όροι του Ν. Chomsky «ίκανότητα» και «επίτευση», άπαλλαγμένοι από το άυστηρό γλωσσολογικό τους περιεχόμενο, λειτουργούν ως «αύθαίρετο σημείο εκκίνησης» για μιá κριτική ανάλυση στον χώρο της λογοτεχνίας, συγκεκριμένα στην *Μεταμόρφωση* του Kafka και στο μονόπρακτο *Πράξη χωρίς λόγια* του E. Beckett. Ύποστηρίζεται, με άναφορά σε συγκεκριμένα έργα, ότι ό γλωσσολογικός προβληματισμός δπως ή διάκριση στην ίκανότητα και την επίτευση, ό κώδικας και ή χρήση του, ή σχέση λέξεως και αντικειμένου έχουν άποτελέσει μέρος της θεματικής της σύγχρονης λογοτεχνίας· σε αντίθεση όμως με τη γλωσσολογία, οί λογοτέχνες παρατήρησαν την «άνεπάρκεια της γλώσσας ως μέσο έκφρασης του «περιεχομένου» της έσωτερικής συνείδησης, ή της έξωτερικής αντίληψης του κόσμου, και θεώρησαν την έννοια του «έλλογου» κειμένου ως μιá ιδεολογική κατασκευή του άστικού όρθολογισμού» (σσ. 373-4). Οί θεωρητικές αυτές θέσεις που «σημαδεύουν» την σύγχρονη λογοτεχνία και πιό συγκεκριμένα ή σχέση ανάμεσα στην γλωσσική ίκανότητα και στον τρόπο της πραγματώσεώς της εφαρμόζονται κατά την ανάλυση των έπιλεγμένων κειμένων.

André Martinet και Henriette Walter, *Dictionnaire de la prononciation française dans son usage réel*. Παρίσι (France - Expansion) 1973, σελ. 932.

Λεξικά προφοράς υπάρχουν αρκετά, ιδίως για γλώσσες που ή προφορά απέχει πολύ από την γραφή των λέξεων και τέτοιες είναι στην Ευρώπη, από τις γλώσσες με μεγάλη διάδοση, ή αγγλική και ή γαλλική κυρίως. Είναι δηλαδή οι γλώσσες με πλούσιο φωνηεντικό σύστημα, που ο πλούτος του ακριβώς αυτός δημιουργεί μια ασάφεια ή απλώς μια διακύμανση στην προφορά σε πολλές περιπτώσεις. Σε γλώσσες όπως ή ελληνική υπάρχουν διαλεκτικές προφορές, στην αγγλική όμως και στη γαλλική εκτός από τις διαλεκτικές υπάρχουν και οι κεντρόφυγες τάσεις προφοράς μέσα στην «έθνική» νόρμα της γλώσσας. Τις τάσεις αυτές της γαλλικής «κοινης» θέλησαν να μελετήσουν και να μάς παρουσιάσουν οι συγγραφείς του παρόντος Λεξικού.

Τα λεξικά προφοράς παρέχουν μία «παραδεδομένη» προφορά της εθνικής κοινής, μία φωνητική νόρμα που πρέπει να τη μιμηθούν οι όμιληται της εθνικής γλωσσικής κοινότητας όσο γίνεται πισότερα, αν θέλουν να θεωρούνται σαν καλοί όμιληται της γλώσσας αυτής. Για τη γαλλική, σαν τέτοια νόρμα δινόταν ή προφορά της «καλής αστικής τάξεως των μορφωμένων Παρισινών». Η προφορά όμως αυτή ήταν κατά κάποιον τρόπο και σε ώριμες περιπτώσεις ιδεατή, αφού στα ίδια άτομα που λαμβάνονταν σαν πρότυπα καλής προφοράς υπήρχαν αποκλίσεις από τον κανόνα, οι οποίες είχαν μια κανονικότητα και μία αρκετά υψηλή συχνότητα. Από την παρατήρηση αυτή επήγαγε ή ιδέα να συνταχθεί το Λεξικό του κ. Martinet και της κας Walter. Δυστυχώς ο χώρος δεν επιτρέπει μία ευρύτερη παρουσίαση του έργου και των σχετικών συμπερασμάτων. Νομίζω όμως ότι όλοι όσοι

ασχολούνται με τη λεξικογραφία θα πρέπει να μελετήσουν τον τρόπο με τον οποίο συντάχθη το λεξικό αυτό, όπως τον εκθέτουν οι συντάκτες του στον πρόλογο και την εισαγωγή του έργου (σελ. 9-53). Έξ άλλου και ή απλή φυλλομέτρηση του σώματος του λεξικού, ακόμα και από αυτούς που έχουν περιορισμένη γνώση της γαλλικής θα είναι εξόχως διδακτική.

Θα μπορούσε, θα άξιζε, να γίνει μια παρόμοια εργασία για τη δική μας γλώσσα και ποιο σκοπό θα εξυπηρετούσε; Η απάντηση είναι θετική. Τα φαινόμενα της γαλλικής «κοινης», όπως διαφαίνονται από το λεξικό των Martinet και Walter, δεν είναι τόσο έντονα στη νεοελληνική, μερικά όμως ερωτηματικά των ασχολουμένων μ' αυτήν θα βρισκαν την απάντησή τους σε μια παρόμοια εργασία. Σημειώνω πρόχειρα την προερρίνωση των φθόγγων b,d,g, το ζήτημα αν και που το ο είναι ανοικτό ή κλειστό στη νεοελληνική κοινή, το παιχνιδίσμα στην προφορά ώριμων συμφωνικών συμπλεγμάτων, την άρθρωτική και άκουστική έντυπωση διαφόρων φωνηεντικών και συμφωνικών παθών κ.ά. παρόμοια φαινόμενα.

Νικ. Γ. Κοντοσόπουλος

Χρυσ. Ζ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη, *Κρητικά επώνυμα επαγγελματικά και δηλωτικά τίτλων και αξιωμάτων*. Αθήνα, 1981, σελ. 262.

Για να κρίνει κανείς ένα βιβλίο πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να κάνει ο ίδιος δηλαδή τη δουλειά που έκανε ο συγγραφέας του κι έτσι να επισημάνη τις πιθανές ελλείψεις του έργου ή να διατυπώσει διαφορετικές ερμηνείες και απόψεις πάνω στο θέμα του. Προκειμένου για το βιβλίο της Κας Τσικριτσής πρέπει να χει μπροστά του όλο το ονοματολογικό υλικό που είχε ύπ' όψη της εκείνη και αυτό, φυσικά, είναι κάτι το πολύ δύσκολο. Η Κα Τσικριτσή είναι γνωστή και από άλλες μελέτες της πά-

νω στα κρητικά επώνυμα (τά προερχόμενα από παρωνύμια, από ονόματα φυτών και ζώων, κ.ά.), το θέμα επομένως τής είναι οικείο, ενώ το υλικό της είναι πάρα πολύ και ποικίλο. Στο βιβλίο της αυτό μάς δίνει με αλφαβητική σειρά κάπου 700 κρητικά επώνυμα (χωρίς να υπολογίσουμε τα παράγωγα πολλών απ' αυτά) που προέρχονται από λέξεις που δηλώνουν επαγγέλματα, επαγγελματίες, τίτλους, ιδιότητα και διάφορα αξιώματα σύγχρονα μας ή παλαιότερων εποχών και που σήμερα σπανίζουν ή και δεν υπάρχουν πιά. Μερικά μάλιστα από τα επώνυμα που πραγματεύεται δεν υπάρχουν σήμερα στην Κρήτη και αυτά τα δηλώνει μ' έναν άστερισκό. 'Εγώ θα προτιμούσα τα επώνυμα αυτά ν' αποτελούσαν ξεχωριστό κεφάλαιο του βιβλίου για νάχει ο αναγνώστης έναργέστερη εικόνα του ποιά ήσαν τα παλιά κρητικά επώνυμα (που φυσικά όσα μάς διέσωσαν οί πηγές είναι πολύ λίγα μπροστά στον συνολικό τους αριθμό) και πώς είναι τα νεότερα και σύγχρονα.

Η μελέτη τής σ. στηρίζεται σε πλουσιώτατη βιβλιογραφία και σε πλήθος από παλιά έγγραφα και παλιές πληροφορίες. Είναι προϊόν μακροχρόνιου κόπου και ιδιαίτερα λεπτής προσοχής και κριτικής σκέψεως. 'Αξιοπρόσεκτες είναι οί γλωσσικές και άλλες σημασιολογικές και πραγματικές παρατηρήσεις που διατυπώνονται στον πρόλογο του έργου, όπου γίνεται μνεία και των δυσκολιών ενός παρόμοιου έγχειρήματος. Σ' ένα τέτοιο όγκο δύσκολης εργασίας φυσικό είναι να μην απουσιάζουν σφάλματα (έρμηνευτικά, ετυμολογικά και — γιατί όχι — και τυπογραφικά). Είναι φυσικό πολλές έρμηνείες και σχόλια να φαίνονται εκ πρώτης όψεως περιέργα ή και άτοπα, αλλά τελικά, ύστερα από λίγη σκέψη, πείθουν κι' αυτά τον αναγνώστη για την αλήθεια, την πιθανή αλήθεια, και την αξία τους. 'Αλλως τε οί πηγές και ή βιβλιογραφία που είχε όπ' όψι

της ή σ. είναι όχι λίγες φορές ή αίτια παρανοήσεων ή ακυρολεξιών εκ μέρους της. Οί αναγνώστες όμως και οί μελετητάι του βιβλίου τής Κας Τσικριτσή βεβαιώνουν ότι πολλές έπαρχίες τής 'Ελλάδος ζηλεύουν πραγματικά την τύχη τής Κρήτης, γιατί ή βιβλιογραφία τους στερείται ενός παρόμοιου αποκτήματος που τόσα προσφέρει στην έλληνική ονοματολογική έπιστήμη.

Νικ. Γ. Κοντοσόπουλος

Σταύρου Μάνεση. 'Ο κύκλος του χρόνου (έθιμικά — λατρευτικά — μετεωρολογικά). 'Αθήνα, 1981, σελ. 207.

Θά φανεί περίεργο να παρουσιάζεται από τις σελίδες γλωσσολογικού περιοδικού βιβλίο που από τον τίτλο του φαίνεται ότι το περιεχόμενό του ανήκει στην περιοχή τής Λαογραφίας. 'Όμως ο αναγνώστης των κεφαλαίων του θά μάς δικαιολογήσει γι' αυτή την παρουσίαση, ιδιαίτερα όποιος άσχολείται ή άπλως αγαπά τις νεοελληνικές διαλέκτους και τον πλούτο τής λαϊκής μας γλώσσας. 'Ο σ. του βιβλίου, βαθύς γνώστης των τοπικών μας ιδιωμάτων και τής λαϊκής ζωής στην έλληνική ύπαιθρο, έπίτιμος συντάκτης του 'Ιστορικού Λεξικού τής νέας ελληνικής γλώσσας τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών, μάς έχει δώσει πολλά δημοσιεύματα (βιβλία και μελέτες) πάνω στις νεοελληνικές διαλέκτους και τα διάφορα γλωσσικά και λαογραφικά φαινόμενα τής ελληνικής ύπαιθρου. Και είναι γνωστό πόσο στενά είναι συνδεδεμένες γλώσσα και λαογραφία, τοπικά ιδιώματα και λαϊκός βίος. 'Έτσι και στο εκ πρώτης όψεως λαογραφικό του αυτό βιβλίο ο κ. Μάνεσης δεν αφήνει ξένο τον διαλεκτολόγο και γενικότερα τον γλωσσολόγο. Το πλούσιο λαογραφικό υλικό που μάς δίνει γύρω από τα έθιμα του ελληνικού λαού, γύρω από τις γιορτές, το κλίμα και τους καιρούς του κάθε

μήνα του χρόνου, είναι αυθεντικό και πλουσιώτατο, δοσμένο με πολύ γλαφυρό τρόπο, μ' ένα άψογο γλωσσικό όργανο. Η αφήγηση του σ. διανθίζεται και τὰ εξιστορούμενα πλουτίζονται με πλήθος λέξεων και έκφράσεων, παροιμιών και λαϊκών στίχων από την γλωσσική κληρονομιά των χωρικών μας, στεριανών και νησιωτών, δοσμένων ακριβώς όπως προφέρονται (δυστυχώς όρθότερα θάταν να πῶ: προφέρονταν) από τὰ χείλη των ἀπλοϊκών ανθρώπων, δηλ. στην ιδιοματική τους μορφή. Κι' αυτό είναι μιὰ ανεκτίμητη προσφορά του σ. στον αναγνώστη, ειδικό και μὴ. Ἀξίζει να διαβαστεί τὸ ἔργο από όλους τους Ἑλληνες, μὰ περισσότερο ἀπ' αυτούς που ἔχουν ἀμειψότερη ἐπαφή με τὸν ἄνθρωπο τῆς ὑπαιθρου, ἀπὸ τὸν καθηγητὴ και τὸ δάσκαλο τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας, ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς τῆς Φιλολογίας, ἀπὸ τοὺς σπουδαστὲς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν.

Νικ. Γ. Κοντοσόπουλος

I. A. Θωμόπουλου, Λεξικό κρυμμένων ονομάτων (ἀνθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων). Ἀθήνα 1982, σελ. 126.

Μετά τὴ γαλλικὴ γλῶσσα¹, ἀπέκτησε και ἡ ἑλληνικὴ, χάρις στὸν κ. Θωμόπουλο, γνωστὸ διεθνῶς ὀνοματολόγο, τὸ δικὸ της λεξικὸ πὸ με τὸν κάπως αἰνιγματώδη ἐκ πρώτης ὄψεως τίτλο του μᾶς παρουσιάζει και ἐρμηνεύει ἐτυμολογικὰ τὶς λέξεις ἐκεῖνες πὸ προέρχονται ἀπὸ ἕνα κύριο ὄνομα, τόπου ἢ ἀνθρώπου, ἑλληνικὸ ἢ ξένο, πὸ «κρύβουν μέσα τους» ἕνα κύριο ὄνομα. Γι' αὐτὸ και ὁ τίτλος τοῦ λεξικοῦ: τῶν κρυμμένων ὀνομάτων. Βέβαια ἕνα με-

γάλο ποσοστὸ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς ἀνήκει στὸ λεξιλόγιο ἐδικῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων (χημείας και βοτανικῆς κυρίως) και ἐπομένως δὲν εἶναι σὲ καθημερινὴ χρῆση. Πρόκειται γιὰ λέξεις ἄγνωστες στοὺς πολλοὺς. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦταν λόγος γιὰ νὰ μὴ μποῦν οἱ ὄροι αὐτοὶ στὸ «Λεξικὸ τῶν Κρυμμένων Ὀνομάτων». Δίκαια και εὐλόγα τὶς συμπεριέλαβε ὁ συγγραφέας. Ἄλλως τε σὲ ὅλα τὰ λεξικά, κάθε γλῶσσα, τὰ περισσότερα λήμματά τους εἶναι λέξεις πὸ σπάνια χρησιμοποιοῦνται.

Τὸ «Λεξικὸ τῶν κρυμμένων ὀνομάτων» τοῦ κ. Θωμόπουλου περιέχει 1500 περίπου λήμματα. Τὸ ἐνδιαφέρον πὸ παρουσιάζει — παρὰ τὶς ἀναπόφευκτες γιὰ ἕνα παρόμοιο, δύσκολο και πρῶτο στὴν ἑλληνικὴ λεξικογραφία ἔργο ἐτυμολογικῆς ἀνακρίβειας (πὸ, εὐτυχῶς, χάρις στὴν ἐπιστημονοσύνη και τὴν προσεκτικότητά τοῦ σ. εἶναι πολὺ λίγες) — εἶναι μεγάλο. Νομίζω ὅτι ὅλοι ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, μὰ και πὸ θέλουν μιὰ εὐρύτερη ἐγκυκλοπαιδικὴ γνώση, θὰ πρέπει ν' ἀποκτήσουν τὸ βιβλίο αὐτὸ, και εὐχομαι σύντομα νὰ ἰδοῦμε δευτέρη «ἐπηξημένη και βελτιωμένη» ὅπως ἔλεγαν παλιὰ, ἔκδοσή του.

Νικ. Γ. Κοντοσόπουλος

ONOMATA (Revue Onomastique). Τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἐκδιδόταν μέχρι τὸ ἔκτο τεῦχος του σάν προσωπικὸ δημοσίευμα τοῦ ὀνοματολόγου Ἰ. Α. Θωμόπουλου και περιεῖχε μελέτες τοῦ ἴδιου και ἄλλων, Ἑλλήνων και ξένων, ὀνοματολόγων πάνω σὲ τοπωνύμια και ἀνθρωπωνύμια. Μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Ἑλληνικῆς Ὀνοματολο-

1. Πρόκειται γιὰ τὰ λεξικά: Bernadette de Castelbajac, Qui a dit quoi? Origine curieuse des expressions des noms et des mots. Παρίσι, 1978 και Michel Dansel, Dictionnaire des inconnus aux noms com-

muns. Παρίσι (ENCRE), 1979. Τὰ δύο αὐτὰ λεξικά παρουσιάζει ὁ Ἰ. Α. Θωμόπουλος στὸ περιοδ. ONOMATA, τόμ. 7 (1982), σελ. 79-80.

γικής 'Εταιρείας, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1981, ὁ κ. Θωμόπουλος τῆς παρεχώρησε τὸ περιοδικό του, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὸ παρὸν τεῦχος ἐκδίδεται σὰν «ἐτήσια ἐπιστημονικὴ ἐκδοση τῆς Ἑλληνικῆς Ὀνοματολογικῆς Ἑταιρείας».

Στὸ τεῦχος 7, πού μόλις πρόσφατα κυκλοφόρησε κι' ἔχει 96 σελίδες, περιλαμβάνονται δεκατρεῖς μελέτες ἀνθρωπωνυμικῆς καὶ τοπωνυμικῆς: J. A. Thomopoulos, *Théonymes anciens dans la toponymie grecque moderne*, Δημ. Πολέμης, Γύρω ἀπὸ τὰ ἀνδρωνύμια τῶν Ἀρβανιτῶν τῆς Ἄνδρου κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, Ἐλευθ. Πλατάκης, Ὀνόματα σπηλαίων τῆς Κρήτης σχετικὰ μὲ τὴν ποιμενικὴ ζωή, Γ. Ζευγώλης, Ἐπώνυμα καὶ παρωνύμια σύνθετα μὲ βαπτιστικὰ ὀνόματα στ' Ἀπεράθου τῆς Νάξου, Γιάννα Κολλέκα, Ἀλβανικὰ ἐπώνυμα Ἑλλήνων, Γ. Ζωγραφάκης, Προέλευση ἑβραϊκῶν ὀνομάτων, Σταῦρος Γ. Κατσουλέας, Γύρω ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο «Ζύγρας», Ἐλένη Μαμαλίγκα, Τὰ ἐπιθήματα τῶν ἔθνικῶν ὀνομάτων (πατριδωνυμικῶν) στὸ ροδιακὸ ἴδιωμα, Κώστας Σπανός, Τυρναβίτικα βαπτιστικὰ ἐπώνυμα, I. A. Θωμόπουλος, Τὸ ἐπώνυμο Μελανδινός, τοῦ ἴδιου, Τὸ ἐπώνυμο Ἀλιπράντης, τοῦ ἴδιου, Τὸ τοπωνύμιο Ρομίρι, Adriana-Ida Saba Abelé, Ἐσφαλμένη ἀπόδοσις ἰσπανικῶν ὀνομάτων (τοπωνυμίων καὶ ἀνθρωπωνυμίων) στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἀκολουθοῦν βιβλιοκρισίαι συγγραμμάτων πού ἐνδιαφέρουν τὴν ὀνοματολογία, γραμμένες ἀπὸ τὸν I. A. Θωμόπουλο, καὶ δύο νεκρολογίαι.

Τὰ ΟΝΟΜΑΤΑ, συνεχῶς βελτιούμενα καὶ ἐμπλουτιζόμενα, θ' ἀποβοῦν τὸ βῆμα τῶν Ἑλλήνων ὀνοματολόγων, ἓνα ἑλληνικὸ γλωσσικὸ περιοδικὸ διεθνoῦς προβολῆς τῆς ἑλληνικῆς ὀνοματολογικῆς ἔρευνας. Εἶναι κάτι πού ἔλειπε ἀπὸ τὴ χώρα μας, τὴν τόσο πλούσια σὲ ἐνδιαφέρον τοπωνυμικὸ καὶ ἀνθρωπωνυμικὸ ὕλικό.

Νικ. Γ. Κοντοσόπουλος

Al. Graur, Dicționar de cuvinte călătore. Editura Albatros.

Ὁ Ἀλέξανδρος Γκράουρ, ἀκαδημαϊκὸς καὶ γλωσσολόγος, συνέταξε τὸ «Λεξικὸ ταξιδιάρικων λέξεων», πού ἐκδόθηκε στὸ Βουκουρέστι τὸ 1978. Τὸ ἔργο ἀριθμεῖ 232 σελίδες καὶ περιέχει 1335 λήμματα.

Ὁ συγγραφέας ἀποσκοπεῖ νὰ δείξει τὴν ἰκανότητα ὀρισμένων λέξεων νὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς λαοῦ στὸν ἄλλο καὶ νὰ μᾶς ἀναγάγει στὴν πρωταρχικὴ γλῶσσα κάθε λέξης.

Τὸ λεξικὸ τοῦτο παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ λόγῳ τῆς πρωτοτυπίας του καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι περιέχει πολυάριθμες λέξεις ἑλληνικῆς προελεύσεως (ποσοστὸ 27% στὸ σύνολο τῶν λημμάτων).

Κατὰ τὸν Graur, ἡ μεταβολὴ τῆς δομῆς τοῦ λεξιλογίου μιᾶς γλώσσας σήμερα, χάρις στὴν παιδεία, συντελεῖται μὲ ρυθμὸ βραδύτερο ἀπ' ὅ,τι στὸ παρελθόν.

Οἱ λεξικολογικῆς μεταβολές, κατὰ τὸν συγγραφέα, βαίνουν παράλληλα πρὸς τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας. Ὑπάρχουν ἀντικείμενα πού προηγουμένως ἦσαν ἄγνωστα καὶ τώρα γίνονται γνωστὰ στὸν κόσμον μὲ τὴν ἀρχικὴ τους πάντοτε σημασία π.χ. *grape-fruit*, *izotopi* κ.λπ.

Ἡ Ρουμανικὴ, παρὰ τὰ πολλὰ λεξικολογικὰ δάνεια, διατήρησε τὴν λατινικὴ τῆς δομὴ. Ἔτσι, κατὰ τὸν κ. Γκράουρ, τὰ λατινικὰ στοιχεῖα ἀνέρχονται στὸ 60% τοῦ λεξιλογίου τῆς.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τῶν λεξικολογικῶν δανείων τῆς Τουρκικῆς. Οἱ τουρκικῆς λέξεις δὲν πέρασαν ἄμεσα στὴν Ρουμανικὴ ἀλλὰ μέσω Ἑλληνικῆς, Βουλγαρικῆς καὶ Σερβοκροατικῆς καὶ τοῦτο γιὰ τὸ οἱ Τούρκοι δὲν ἐγκαταστάθηκαν ποτὲ στὴν Ρουμανία. Ἀλλὰ καὶ οἱ δάνειες λέξεις ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ δὲν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου τουρκικῆς ἀρχῆς. Ἡ τελευταία τούτη παρατήρηση ἐπαληθεύεται κατὰ τὸν πειστικότερο τρόπο μὲ τὴν περι-

πτωση τῶν γαλλικῶν δανείων, πού 100% περίπου εἶναι λέξεις δάνειες στήν Γαλλική ἀπό ἄλλες γλώσσες. Τό ἴδιο παρατηρεῖ ὁ συγγραφέας καί γιά τὰ γαλλικά δάνεια τῆς Ἀγγλικῆς. Ἔτσι καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι «δανεῖζονται λέξεις δάνειες».

Παραθέτουμε δειγματοληπτικά τρεῖς μόνο χαρακτηριστικές περιπτώσεις ἑλληνικῶν «ταξιδιάρικων λέξεων» στήν Ρουμανική.

izbâ: ἑλλην. *typhos* > λατιν. **extufare* > γερμ. *Stube* «αἴθουσα θερμαινόμενη, λουτρό, δωμάτιο γενικά» > παλ. σλαβ. *istuba* > ρωσ. *izba* «καλύβα». Ἡ λέξη *ἴσμπα*, σημειώνουμε, ἀπαντᾷ καί σέ ιδιώματα τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου.

gir: ἑλλην. *gyros* > ἰταλ. *giro*. Ἄμεσα, ὁμως, ἀπό τήν ἀρχαία Ἑλληνική εἶναι ὁ τύπος *jur* «γύρω».

pita: τουρκ. *pite* «πεπλατυμένος ἄρτος». ν. ἑλλην. *pita* > βουλγαρ. *pita*. Στό σημείο αὐτό ἔχουμε νά παρατηρήσουμε πῶς ἡ ἔτυμολόγηση δέν εἶναι ὀρθή. Κατά τό Ν. Ἀνδριώτη: μεσν. *πίτα* < ἰταλ. *pitta* < λατιν. *picta* < ἑλλην. *πηκτή*.

Ἄντ. Μπουσμπούκης

Νικ. Κοντοσοπούλου, Διάλεκτοι καί ιδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

Ἡ δουλειά αὐτή τοῦ διδάκτορα τῆς γλωσσολογίας καί συντάκτη στοῦ Ἱστορικό Λεξικό τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Νίκου Κοντοσόπουλου δέν διεκδικεῖ — κατὰ τή δική του ὁμολογία — τόν τίτλο τοῦ ἐπιστημονικοῦ συγγράμματος νεοελληνικῆς διαλεκτολογίας. Τά κεφάλαια πού ἀπαρτίζουν τό βιβλίο δέν εἶναι παρά μιὰ σειρά ἀπό ἐκλαικτικὰ ἄρθρα, πού δημοσιεύτηκαν στό μηνιαῖο περιοδικό «Εἰκονογραφημένη Ἱστορία», ἔκδ. Πάπυρος - Πρῆς, στή τεύχη ἀριθ. 133-153.

Ὁ συγγραφέας ἀλλάζει μόνο τή σειρά τῶν κεφαλαίων κι ἐπιφέρει μερικές ἐπουσιώδεις προσθήκες, ἀφαιρέσεις καί τροποποιήσεις στό κείμενο καί κάποιες ὀρθογραφικές καί λεκτικές ἀλλαγές.

Μετρίοφρονα ὁ συγγραφέας βλέπει τό βιβλίο του καί σάν ἓνα βοήθημα, χρήσιμο στούς δασκάλους καί φιλόλογους, οἱ ὅποιοι θέλουν νά γνωρίσουν τίς τοπικές μορφές τῆς νέας Ἑλληνικῆς, πού ἐπηρεάζουν κατὰ κάποιον τρόπο τόσο τήν προφορική ὅσο καί τήν γραπτή ἐκφραση τῶν μαθητῶν τους. Τό ἴδιο χρήσιμο εἶναι τό βιβλίο αὐτό καί γιά ὄσους ἀσχολοῦνται μέ τή νεοελληνική γλώσσα καί τὰ προβλήματα τῆς.

Πολύ ἐνδιαφέροντα γιά τόν ὄρισμό τοῦ ὄρου διάλεκτος καί τήν ἱστορία τῆς διαλεκτολογίας εἶναι τὰ διαλαμβανόμενα στό εἰσαγωγικό σημείωμα.

Γιά τήν σημασία τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων καί ιδιωμάτων ὁ συγγραφέας σημειώνει: «... δέν εἶναι μόνο γλωσσική, ἀφοῦ συμπληρώνει τή γνώσι μας γιά τὰ ἑλληνικά παλαιότερων ἐποχῶν, ἀλλά καί ἱστορική, γιατί τὰ διαλεκτικά γλωσσολογικά στοιχεῖα διαφωτίζουν τήν ἱστορία (μετακινήσεις πληθυσμῶν, ξενικές ἐπιρροές κ.λπ.), τήν κοινωνιολογία καί τήν λαογραφία τῶν Ἑλλήνων...»

Τό βιβλίο ἀριθμεῖ 147 σελίδες καί διαρθρώνεται σέ δύο βασικά μέρη: α) στήν ἐξέταση τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων καί ιδιωμάτων, ὅπου δίνονται τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά τους καί β) στήν παράθεση διαλεκτικῶν κειμένων.

Ἐνας πρωτότυπος πίνακας — γραφική παράσταση τῶν κυριότερων νεοελληνικῶν διαλεκτικῶν φαινομένων ἀποτελεῖ μιάν ἀξιοπρόσεκτε καίνοτομία τοῦ βιβλίου.

Ἄντ. Μπουσμπούκης

Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Τά οἰκογενειακά μας ὀνόματα. Προλεγόμενα, ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου, σχόλια, πίνακες Ε. ΣΤΑΘΗ, δ.φ., Θεσσαλονίκη 1982, σσ: λβ' + 281. Ἐκδοση ἀπό τό Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν (Ἰδρυμα Μαν. Τριανταφυλλίδη).

Το έργο του Μανόλη Τριανταφυλλίδη με το οποίο ολοκληρώθηκαν σέ 9 τόμους τα «Απαντα» του έγινε δεκτό με έπαινετικά σχόλια από την κριτική. (βλ. Χρ. Χαραλαμπίκη, «Διαβάζω», τεύχ. 58 (1982), σσ. 76-78 και Ι.Α. Θωμόπουλου, «Όνόματα» 7 (1982), σσ. 80-83).

Όσο κι αν ή εργασία αυτή του Τρ. δέν μπορεί νά χαρακτηριστεί πρωτοποριακή, άποψη πού έκφράζει και ό έπιμελητής τής έκδόσεως (βλ. σ. λα'), δέν ύπάρχει άμφιβολία για τήν πολλαπλή χρησιμότητά της. Τα οικογενειακά μας όνόματα δέν έχουν μελετηθεί μέχρι τώρα σέ βάθος και καλό θά ήταν τό έργο αυτό του Τρ. νά άποτελέσει τήν άπαρχή για πολλές έπί μέρους μελέτες τών οικογενειακών με στόχο τή συνολική κάποτε έρευνα και θεώρησή τους.

Στόχος του Τρ. ήταν ή συστηματική μελέτη τών οικογενειακών μας όνομάτων, όπως δείχνει και ή άναγραφή τών περιεχομένων πού άκολουθεί: Μετά τις συντομογραφίες, τις βιβλιογραφικές συντημήσεις και τά προλεγόμενα του έπεξεργαστή (σσ. ζ' - λβ') άκολουθούν προλεγόμενα του Τρ. (σσ. 3-4) και πίνακας περιεχομένων του χαμένου πρώτου μέρους (σ. 7). Στο δεύτερο μέρος (σσ. 11-95) εξετάζονται τά είδη τών οικογενειακών: πατρωνυμικά, μητρωνυμικά, έθνικά, επαγγελματικά και τά παρατσούκλια. Στο 'Επίμετρο I γίνεται λόγος για τά ξενικά οικογενειακά. Στο τρίτο μέρος (σσ. 99-189) έρευνάται ή μορφή τών οικογενειακών: παραγωγή, σύνθεση, ή γλωσσογεωγραφία τους, έξαρχαισμός και έξελληνισμός, ή άλλαγή του οικογενειακού. Στο 'Επίμετρο II γίνεται σύντομη άναφορά στα ψευδώνυμα. Άκολουθούν 'Επιλεγόμενα του Τρ., σχόλια του έπεξεργαστή και ένα Παράρτημα (σσ. 193-202). Ό τόμος κλείνει με γενικό εφρητήριο (σσ. 205-281) πού συνέταξε ή Μαρία Βερτσώνη - Κοκόλη, ή όποία έπιμελήθηκε με μεγάλη προσοχή και τήν δλη έκδο-

ση. 'Η έπεξεργασία του κειμένου τών καταλοίπων από τόν Ε.Σ. Στάθη έγινε με ιδιαίτερη έπιτυχία. Τα προβλήματα κατά τάξεως του ύλικού τά έλυσε κατά τρόπο ίκανοποιητικό. Μερικές άντιρρήσεις ως πρός τήν ταξινόμηση του ύλικού και τήν αξιολόγηση τής νεώτερης βιβλιογραφίας δέν μειώνουν τή γενικότερη προσφορά του, ή όποία, όταν δει κανείς τά χειρόγραφα του Τρ., θά καταλάβει ότι άπαιτήσε άρκετό χρόνο και μόχθο. Ό Στάθης στά σχόλιά του (σσ. 177-189) έρμηνεύει τά σημεία του κειμένου πού παρουσιάζουν κάποια άσάφεια και έντοπίζει οδσιαστικές διαφορές ανάμεσα στα νεώτερα δεδομένα και σ' εκείνα πού είχε ύπόψη του ό Τρ.

Πολλές από τις έτυμολογίες τών οικογενειακών δέν φαίνονται νά είναι πιθανές. Ό ίδιος ό Τρ. σέ άρκετες περιπτώσεις παραθέτει διπλές ή τριπλές έκδοχές. Πβ. σ. 61: «Κακουλίδης· τουλάχιστο τό ποντιακό από τό Κυριάκος - Κάκος ή και από τό τουρκ. kâkûl, χαλδ. κακούλ μπουκλα. Πβ. όμως σ. 69. όπου ό Τρ. θεωρεί τή λ. τουρκική. 'Η άβεβαιότητα αυτή έχει σαν άποτέλεσμα διπλές καταγραφές με άναπόφευκτες έπαναλήψεις. Βλ. λ.χ. τό επίθ. Μαλάκης στις σσ. 62 και 70: <τουρκ. malak = τό νεογνό του βουβαλιού. Πβ. σ. 70: «Κατσίκης· Καçik + χαμένος, τρελός (άλλά συχνότερα βέβαια από τό κατσίκι)». Σουρής: βλ. σσ. 65 και 74 κ.ο.κ.

Τό έργο αυτό του Μανόλη Τριανταφυλλίδη πρέπει νά κριθεί με βάση τά δεδομένα και τόν γενικότερο προβληματισμό τής εποχής πού γράφτηκε. Μερικά από τά έπί μέρους κεφάλαια του βιβλίου είναι φυσικό νά θεωρούνται σήμερα ξεπερασμένα. Και ή γενική θεώρηση τών νεοελληνικών οικογενειακών όνομάτων πού έπιχείρησε ό Τρ., παρ' όλο πού γίνεται με έπιτυχία, θεωρείται σήμερα άνεπαρκής. Είναι βέβαιο ότι ένας και μόνο έρευνητής, ανεξάρτητα από τό έπιστημονικό του κύρος, δέν μπορεί νά δαμάσει τό τεράστιο ύλικό πού

ὀρθώνεται μπροστά μας. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ι.Α. Θωμόπουλου δ.π., ὑπάρχουν 300.000 ἑλληνικά ἐπώνυμα ἀπὸ τὰ ὁποῖα 100.000 περίπου εἶναι ἐκεῖνα ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀπασχολήσουν τὴν ἑτυμολογικὴ ἔρευνα. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ «οἰκογενειακὰ ὀνόματα» τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη καλύπτουν ἀκόμη καὶ σήμερα ἓνα μεγάλο κενὸ στὴν περιοχὴ τῆς νοελληνικῆς ὀνοματολογικῆς ἔρευνας.

Χρ. Χαραλαμπάκης

Στυλιανῶς Ἀλεξίου, *Γλωσσικά μελετήματα*, Ἀθήνα 1981.

Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ συγγραφέας συγκέντρωσε τὶς παρακάτω 5 γλωσσικὲς μελέτες του: 1. Λέξεις Ἐρωτοκρίτου, «Κρητολογία» τεύχ. 2 (1976), σσ. 155-182. 2. Στοιχεῖα τῶν μεταγενεστέρων ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν στὰ νέα ἑλληνικά κυρίως στὴν Κρήτη, «Ἀμάθεια» τεύχ. 30 (1977), σσ. 73-87. 3. «Προσθήκη γιὰ τὶς βυζαντινὲς ζάβες», «Ἀμάθεια», τεύχ. 32 (1977), σσ. 213-214. 4. Ἀδυναμίες τοῦ νεοελληνικοῦ ἑτυμολογικοῦ, τόμος «Μνήμη Γεωργίου Ι. Κουρμούλη», Ἀθήνα [1979], σσ. ἀνατ. 1-13. 5. Ἐπιστημονικά λεξικά τῆς μεσαιωνικῆς - νέας ἑλληνικῆς στὸν αἰῶνα μας στὴν Ἑλλάδα, «Μαντατοφόρος» τεύχ. 16 (1980), σσ. 3-12. Ὁ συγγρ. προτάσσει «πρόλογο», στὸν ὁποῖο ἀναλύει τὴ μέθοδο ποὺ ἐφάρμοσε στὴ διερεύνηση τῶν ζητημάτων ποὺ τὸν ἀπασχόλησαν καὶ στὸ τέλος πρόσθεσε χρῆσιμο «Εὐρετήριο ἐξεταζομένων λέξεων». Τὸ βιβλίον δὲν ἔχει δυστυχῶς ἐνιαία σελιδαριθμηση μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δυσχεραίνονται οἱ παραπομπὲς σ' αὐτό. Τὸ ἔργο ἀπὸ τὴ φύση του παρουσιάζει μερικὲς ἀναπόφευκτες ἐπαναλήψεις, σὲ πολλὰς ὁμοῦ περιπτώσεις προσκομίζονται νέα στοιχεῖα.

Ἡ σημασία τῶν μελετημάτων ποὺ συνοπτικὰ παρουσιάζουμε ἐδῶ εἶναι μεγάλη γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἀνοίγουν νέο δρόμον στὴν

ἐρμηνεία δυσεπίλυτων προβλημάτων τοῦ νεοελληνικοῦ ἑτυμολογικοῦ. Μὲ τὶς ἐργασίες αὐτὲς τοῦ Ἀλεξίου, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν εὐλογητὴ ἀντίδραση στὸ λαϊκισμό καὶ τὴν ἀπλοϊκὴ ἑτυμολογικὴ μέθοδο ποὺ κυριαρχεῖ στὸν Φιλήντα καὶ μέσω αὐτοῦ ἀκόμη καὶ στὸν Ἀνδριώτη, ὡς σήμερα (Κ. Δαγκίτσης, Α. Φλῶρος), φάνηκε ἡ σημασία τῶν μεταγενεστέρων καὶ μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν καθὼς καὶ τῶν μεσαιωνικῶν λατινικῶν καὶ γενικότερα τῶν ρομανικῶν γλωσσῶν στὴν ὀρθὴ ἑτυμολόγηση καὶ ἐρμηνεία πολλῶν στοιχείων τῆς γλώσσας μας. Ὁ συγγρ. ἐφαρμόζει στὶς ἑτυμολογίες ποὺ προτείνει τὴν ἀσθηρὰ ἱστορικὴ μέθοδο, ἐνῶ παράλληλα, σὲ ἀντίθεση μὲ πολλοὺς προγενέστερους ἐρευνητὲς ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὴ θεωρητικὴ ἢ συχνὰ αὐτοσχεδιαστικὴ μέθοδο, ἐνισχύει τὶς ἀπόψεις του μὲ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα ποὺ βασίζονται σὲ δείγματα ἀπὸ τὰ κείμενα. Ὁ συγγρ. ἀπορρίπτει πολλὰ ἀπὸ τὶς ἑτυμολογίες καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Γ. Χατζιδάκι μὲ ἐπιχειρήματα ποὺ νομίζουμε ὅτι δὲν ἐπιδέχονται ἀμφισβήτηση. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὴ λ. *ἐγροικος* (I, 178). Τὸ *κατομίζω* (I, 177) δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ *καταμύζω* ἢ τὸ *καμμύω*, ἀλλὰ μὲ τὸ μεταγεν. ἐπιθ. *κάτωμος*. Τὸ *φλουμάρι* (IV, 8) δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ *θρεμμάρι*, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μεταγεν. **φρουμάριον*, κ.ἄ.

Μερικὲς ἄλλες ἐπιτυχεῖς ἑτυμολογίες: Τὸ *ζετρομίζω* (I, 160), δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ *τρομάσσω*, ἀλλὰ μὲ τὸ μεταγεν. *ἐκτορμῶ* ποὺ σημαίνει «τὸ ἐκτετράφθαι τοῦ δρόμου» (γιὰ ἄρμα). Τὰ *σιργουλεύω* καὶ *σιργουλιζώ* (I, 163 κ.ε.) δὲν ἐρμηνεύονται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *συμβουλεύω*. Ὁ Ἀλεξίου μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα ἔδειξε ὅτι ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μεσαιων. λατιν. *circulo*. Ἀβέβαιη φαίνεται καὶ ἡ σύνδεση τοῦ μεσαιων. *κουράζω* = «τιμωρῶ, μάλιστα μὲ θανατικὴ ποινὴ» πρὸς τὰ *κουράκουρεύω*.

Πιθανότερη εἶναι ἡ σχέση τοῦ *κουράζω*

πρός τὰ λατινικά *cura, curare, curatio*, κ.ἄ., πού προτείνει ὁ Ἀλεξίου (I, 179). Τὸ *κουζουλόσ* (I, 181) δὲν ἔχει σχέση με τὴν *κούζα*. Ἀρκετὰ πειστικὴ φαίνεται ἡ σύνδεση τῆς λ. *στανιό* με τὸ βενετ. ἐπίθ. *stagnio* (βλ. κυρίως II, 75, σημ. 4). Ἡ λ. *stagnio* καὶ τὰ παράγωγά της σημαίνουν «ὑπερβολικὰ ἐπιφυλακτικός, διστακτικός». Ἀπὸ τῆ σημασία αὐτῆ ὡς τὸ «παρὰ τῆ θέληση», πού σημαίνει τὸ *στανιό*, ἡ ἀπόσταση εἶναι πραγματικὰ ἐλάχιστη.

Ἀναφέραμε ἀπὸ ἔλλειψη χώρου μερικὲς μόνο ἀπὸ τὶς δεκάδες τῶν λέξεων πού ὁ συγγρ. ἐτυμολόγησε με ἄριστη τεκμηρίωση καὶ ἐκπληκτικὴ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση. Ἐλάχιστες εἶναι οἱ ἐτυμολογίες πού δὲν εἶναι ἀπόλυτα πειστικὲς. Πρέπει ἀκόμη νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ συγγρ. προτεί-

νει με ἰδιαίτερη ἐπιτυχία ἐτυμολογήσεις ἀκόμη καὶ σὲ ξένες γλώσσες. Βλ. λ.χ. τὶς λέξεις *Folter* (II, 85), *catramonaccia* (IV, 5), κ.ἄ.

Ὁ συγγρ. «εὐχεται καὶ συνιστᾶ νὰ συνεχίσουν ἄλλοι νέοι φιλόλογοι καὶ σὲ ἐδρύτερα πλαίσια τῆ διερεύνηση τοῦ τομέα αὐτοῦ, πού ἔχει βασικὴ σημασία γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὴν κατανόηση τῶν μεσαιωνικῶν καὶ παλαιότερων νεοελληνικῶν κειμένων». Εἶναι ἀλήθεια ὅτι συστηματικότερη ἔρευνα τῶν μεταγενεστέρων καὶ μεσαιωνικῶν κειμένων θὰ μᾶς βοηθήσει στὴ σωστὴ ἐρμηνεία καὶ κατανόηση πολλῶν λέξεων καὶ θὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸν ἀχρηστο φόρτο πού βρίσκουμε στὰ ἐτυμολογικὰ λεξικά της νεοελληνικῆς γλώσσας.

Χρ. Χαραλαμπίκης

Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι, τόμος Α' (ανατύπ. 1980) καὶ τόμος Β' (1977): Ἀκαδημία Ἀθηνῶν*

Τὸ Κέντρο Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, θέλοντας νὰ καλύψει μιαν ὀρισμένη ἀνάγκη τοῦ επιστημονικοῦ κόσμου, ἀνάγκη πού προκύπτει ἀπὸ τὸ ὅτι μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Χατζιδάκι εἶναι ἀκόμη διασκορπισμένο σὲ επιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ ποικίλα ἄλλα ἐντυπα τῆς ἐποχῆς, ἔδωσε στὴ δημοσιότητα πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια (1977) ἕναν ογκώδη τόμο με 85 μελέτες καὶ με τὸν τίτλο «Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι, τόμος Β'». Ὁ πρῶτος τόμος, στὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ Χατζιδάκις εἶχε συγκεντρώσει 68 μελέτες τοῦ δημοσιευμένους μετὰ τὸ 1907, εἶχε εκδοθεῖ ἤδη τὸ 1934 καὶ ανατυπώθηκε φωτομηχανικὰ, πάλι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ 1980. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ οἱ συνεργάτες του εἶχαν ἐντυχῶς τὴν πρόνοια νὰ μας δώσουν, στὸ τέλος τοῦ Β' τόμου, συγκεντρωτικὸς πίνακες λέξεων ὀνομάτων, τοπωνυμίων καὶ πραγμάτων (γλωσσικῶν φαινομένων), πού καλύ-

πτουν καὶ τοὺς δύο τόμους, ἀλλὰ καὶ μία ἐκτενὴ εἰσαγωγή (143 σ.) με τίτλο «Γ. Ν. Χατζιδάκις. Βίος καὶ ἔργον», τὴν ὁποία ἔγραψε ὁ κ. Δικαίος Βαγιακάκος. Ἐνα ἄλλο προτέρημα αὐτοῦ τοῦ τόμου εἶναι ὅτι τοὺς 649 τίτλους δημοσιευμάτων τοῦ Χ. πού γνωρίζαμε ὡς τώρα προστίθενται ἀκόμη 104, οἱ ὁποῖοι ἀνεδίδουν τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ σὲ 753!

Θ. Νάκας

«Σημειωτικὴ καὶ Κοινωνία», Ἐκδ. Οδυσσεύς, Ἀθήνα 1980.

Αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ τόμου με τὶς ἀνακινώσεις οἱ ὁποῖες ἔγιναν σὲ ἕνα παλαιότερο, διεθνὲς συνέδριο πού ὀργάνωσε ἀπὸ 22 ἕως 23 Ἰουνίου 1979, ἡ «Ἑλληνικὴ Σημειωτικὴ Ἐταιρεία» (πρόεδρος ὁ καθηγητὴς κ. Μιχ. Σετάτος). Ὁ τόμος περιλαμβάνει 15 ἀνακινώσεις γύρω ἀπὸ τὰ ἐξῆς γενικὰ θέματα: Θεωρία τῆς Σημειωτικῆς, Σημειωτικὴ τοῦ χώρου, Σημειωτικὴ καὶ Ἀνθρωπολογία - Λαογραφία, Σημειωτικὴ καὶ Λογοτεχνία - Θεωρία κειμένων, Σημειωτικὴ καὶ Τέχνη - Μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης.

Θ. Νάκας